

SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL CU TEMA: „CALUL ȘI CĂRUȚA ÎN EPOCA FIERULUI PREROMANĂ DIN CENTRUL ȘI SUD-ESTUL EUROPEI (OTZENHAUSEN, 11-15 DECEMBRIE 1984)”.
11-15 DECEMBRIE 1984)

Institutul de Pre- și Protoistorie și de Arheologie a Asiei Anterioare din cadrul Universității Saarland-ului din Saarbrücken, de sub conducerea prof. dr. Rolf Hachmann, a organizat în intervalul de la 11 la 15 decembrie 1984 la Academia Europeană de la Otzenhausen, la circa 500 km de Saarbrücken, un Simpozion internațional, cu tema „Calul și căruța în epoca fierului preromană din centrul și sud-estul Europei”.

La acest Simpozion au participat circa 30 specialiști din opt țări ale Europei, respectiv din Anglia, Belgia, Bulgaria, Franța, Luxemburg, Republica Federală Germania, România, și Ungaria. Din România am fost singurul participant, beneficiind de faptul că mă aflu în Republica Federală Germania în perioada respectivă, ca invitat al Comisiei Romano-Germane din Frankfurt a. M. În acest scop am plecat la Saarbrücken în după amiaza zilei de 11 decembrie, unde după o scurtă vizită la Institutul de Pre- și Protoistorie și de Arheologie a Asiei Anterioare, pe care îl cunoșteam din anii anteriori, ca invitat al prof. dr. Rolf Hachmann, m-am deplasat, împreună cu ceilalți participanți, la Academia Europeană din Otzenhausen, instituție cunoscută pentru găzduirea diferitelor manifestări cu caracter internațional.

Datorită faptului că în ziua de 13 decembrie, orele 18, urma să țin o conferință despre cultura Cucuteni la Comisia Romano-Germană din Frankfurt a. M., nu am putut rămâne la Otzenhausen decât pînă la ora prinzului din această zi. Așa se explică faptul că, în cele ce urmează, mă voi referi cu mai multe detalii la comunicările la care am fost prezent, limitîndu-mă pentru rest a menționa doar titlurile acestora.

În partea introductivă, după cuvîntul de deschidere al Simpozionului, rostit de prof. dr. Rolf Hachmann, a urmat salutul prof. dr. Peter Robert Franke, decanul Facultății de filosofie a Universității Saarland-ului din Saarbrücken, profesor de istorie veche și reputat numismat, care, în cuvîntul său, o adevărată comunicare, s-a referit la reprezentările de cai și căruțe, îndeosebi de pe monedele din spațiul tracomacedonean, cu analogii și în alte zone din Balcani și Orientul Apropiat, precum și la coiful cu coarne de bou, simbol atestat numismatic al unor regi macedoneni, a cărui tradiție s-a păstrat și mai tîrziu, pînă în vremea eroului albanez Skanderberg din sec. XV. La rîndul său, prof. dr. Hummel, președintele Universității Saarlandului din Saarbrücken, după ce, în salutul său, a arătat că această Universitate are legături nu numai cu vestul, ci și cu estul Europei, respectiv cu Sofia, Varșovia, Tbilisi și Moscova, a accentuat asupra importanței colaborării internaționale pentru pace, precum și asupra necesității cercetării interdisciplinare.

Au urmat apoi comunicările participanților la Simpozion, însoțite de proiecții și urmate de discuții, din care desprindem următoarele constatări:

1) Îmbîlînțirea reprezintă o parte a procesului domesticirii, proces complicat, care nu a avut loc numai într-un centru, în faza inițială coexistînd forma sălbatică și cea domestică, iar în ceea ce privește calul, ilustrat pînă astăzi și prin unele specii sălbatice, a fost la început îmbîlînțit, trăind în turme și apoi domesticit, fiind folosit pentru călărie și tracțiune (prof. dr. Sándor Bökönyi, Budapesta). La discuții autorul a admis că sînt dovezi pentru cai domesticiți în mileniul IV î.e.n. în centrul și sud-estul Europei.

2) Diferite aspecte tehnice ale evoluției carului ușor, cu două roți, pentru doi cai, precum și pentru patru cai, în vechea Chină, înainte de dinastia Han și apoi în timpul acestei dinastii, scoțîndu-se în evidență progresul realizat atît prin modalitățile adoptate pentru o mai mare stabilitate, cît și prin montarea roților, la exterior, la părțile laterale ale carului (dr. Magdalene von Dewall, Heidelberg).

3) Menționarea calului în inscripțiile din Orientul vechi de la sfîrșitul mil. III și începutul mil. II î.e.n. prezintă interes, cu toate dificultățile de datare, de altfel ca și ilustrarea din punct de vedere arheologic a cailor și carelor de luptă la hitiți, mesopotamieni și egipteni din mil. II și prima jumătate a mil. I î.e.n. (prof. dr. B. Hrouda, München).

4) În vechea Europă sînt dovezi arheologice din mil. IV și III î.e.n. relativ la calul domesticit și care, respectiv în culturile din cele trei perioade, denumite de autor A (Sredni Stog II), B (morminte în gropi) și C (morminte cu catacombe), precum și în culturile corespunzătoare în timp din centrul și sud-estul Europei, fiind atestat, printre altele, în aceste teritorii pentru vremea în discuție rolul calului și carului în cult și ritualul funerar (prof. dr. Jan Lichardus, Saarbrücken).

5) Calul domestic se întîlnește în Grecia în Helladicul mijlociu și tîrziu (epoca miceniană) și apoi masiv în perioada mormintelor regale de la Micene, fiind atestat arheologic, printre altele, prin reprezentări de care de luptă, precum și prin saibe de os, care, în comparație cu piesele corespunzătoare din Ungaria, România și Uniunea Sovietică, prezintă anumite deosebiri, punîndu-se în discuție, cu acest prilej, atît conceptul de cultură miceniană, cît și problema spațiului micenian sau a influențelor civilizației miceniene în teritoriile apropiate ori mai îndepărtate (prof. dr. Rolf Hachmann, Saarbrücken).

6) În epoca fierului din bazinul carpatic și regiunile vecine sînt atestate în mod cert, prin resturile osteologice păstrate, speciile de cal răsăritean (scitic), iliric și trac, acesta din urmă foarte apropiat de cel iliric însă cu înălțimea ceva mai mare, recomandîndu-se, în schimb, prudență pentru interpretarea speciilor de cai atît după reprezentările artistice de pe produsele torcice din vremea respectivă, cît și în contextul în care caii au fost achiziționați din alte părți, respectiv din Veneția pentru zonele de vest ale Greciei sau din Carpați, așa cum s-a putut constata pe baza analizelor osteologice (prof. dr. Sándor Bökönyi, Budapesta). Discuțiile care au urmat s-au referit la specia de cal de la Seuthopolis, pusă în legătură cu grupul estic din Tracia din sec. IV-III î.e.n., nu numai cu cel scitic.

7) O problemă aparte, a „capetelor de cai cu coarne” a fost pusă în legătură cu piesele de aur din tezaurul de la Băiceni (jud. Iași), din sec. IV î.e.n., respectiv brățara spiralică și restul de colier, ambele terminate cu capete de cai cu coarne, denumite ca atare după O. Jansé (IPEK, X, 1935), în sensul că este vorba de capete de cai cu măști de bovidee, ca la Pazyrik în Altai, unde, în solurile înghețate, s-au conservat măștile din piele de pe capetele cailor din mormînt, în sprijinul acestei interpretări putînd fi invocate și asemănarea dintre aceste capete de cai și altele de acest fel de pe unele piese ale acestui tezaur (prof. dr. Mircea Petrescu-Dimbovița, Iași).

8) La nord de Alpi se cunosc descoperiri de care cu patru roși din morminte, depozite și așezări din Hallstatt-ul C și D și La Tène-ul timpuriu, precum și cu două roși, cu funcție de luptă, în La Tène-ul mijlociu și târziu, carul preluat în această zonă a Europei din acea mediteraneană a avut, după autor, și rol de cult (prof. dr. Alfred Haffner, Kiel).

În alte comunicări, la care nu am mai putut asista, din motivul mai sus-menționat, s-au mai pus în discuție următoarele teme:

1) Carul ca element al culturii morților în Hallstatt (docent dr. G. Mansfeld, München).

2) Care și cai în sec. V î.e.n. în Ardenti din Belgia (dr. A. Cahen-Delhay, Bruxelles).

3) Considerații tehnice relativ la carul de la Theley (prof. dr. Alfred Haffner, Kiel).

4) Morminte cu cai din La Tène-ul timpuriu din nordul Franței: probleme cronologice și sociologice (dr. J.-P. Demoule, Paris).

5) Sacrificiile de cai în mormintele tracice (docent dr. M. Čičikova, Sofia).

6) Calul și carul în ideologia regală tracă (docent dr. D. Popov, Sofia).

7) Mitul hipic în Tracia (docent dr. I. Marazov, Sofia).

La sfârșitul Simpozionului, după discuții, s-au tras concluziile de către prof. dr. R. Hachmann.

În încheierea acestei dări de seamă asupra prestigioasei manifestări științifice, organizată în foarte bune condiții de prof. dr. Rolf Hachmann și colaboratorii săi de la Institutul de pre- și protoistorie și Arheologie a Asiei Antice a Universității Saarland-ului din Saarbrücken, ținem să relevăm climatul de colaborare și înțelegeră din tot timpul lucrărilor, care a contribuit la stringerea relațiilor științifice dintre participanți. De asemenea, din convorbirile purtate cu prof. dr. Rolf Hachmann a reieșit interesul său, în continuare, pentru activitatea arheologilor români și, îndeosebi, a aceluia, care în calitate de bursier al Fundației Humboldt, la recomandarea sa, au beneficiat în timpul stagiilor la Saarbrücken de îndrumarea și sprijinul său. Totodată, din convorbirile purtate cu prof. dr. Jan Lichardus, care, împreună cu prof. dr. Rolf Hachmann, efectuează săpături într-un tell din Bulgaria, a reieșit interesul său pentru neo-eneoliticul balcanic-dunărean, în special pentru cultura Gumelnița, fiindu-i necesară o perioadă de documentare și în România.

În afară de acestea, în urma discuțiilor avute cu arheologii bulgari M. Čičikova, D. Popov și I. Marazov, m-am informat asupra celui de al IV-lea Congres internațional din 1984 de la Rotterdam, la care au participat numeroși specialiști bulgari.

MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIȚA

CĂLĂTORIE DE DOCUMENTARE ÎN R. P. BULGARĂ (1986)

Prin mijlocirea Academiei de Științe Sociale și Politice, în perioada 27 octombrie - 14 noiembrie 1986, am întreprins o călătorie de documentare științifică în mai multe localități bulgare, spre a mă documenta în legătură cu tema „Raporturile româno-bulgare în secolele X-XIV”, inserată la o temă mai cuprinzătoare - implicând colaborarea dintre specialiștii din cele două țări vecine, intitulată „Istoria relațiilor româno-bulgare, politice, economice și culturale, din evul mediu până după cel de-al doilea război mondial”, - stabilită printr-un acord interacademic.

Programul complet al călătoriei de documentare, perfectat în linii mari încă anterior, a fost definitivat chiar în prima zi a sejurului, la Institutul de Arheologie din Sofia, împreună cu acela al colegelor bucureștene Elena Busuioc și Catrinel Domăneanu, astfel că, după o primă luare de contact cu ambianța capitalei Bulgariei și după discuții instructive cu dr. Pejo Gatev, m-am deplasat a doua zi cu avionul la Varna, iar de aici cu trenul spre Șumen, Pliska, Veliko Tirnovo, Stara Zagora, Plovdiv și apoi, din nou, spre Sofia. Pentru orașele provinciale mi-am rezervat câte două sau trei zile, iar pentru Sofia o săptămână, timp desigur, de cele mai multe ori, insuficient pentru investigarea amănunțită a colecțiilor muzeelor, pentru vizitarea monumentelor medievale și pentru schimbările de opinii cu colegii bulgari. Incluziunea în program a unui număr destul de mare de centre muzeale și de monumente a oferit totuși prilejul de a dobândi o imagine de ansamblu asupra colecțiilor muzeelor și a disponibilităților științifice ale specialiștilor cu care am intrat în contact.

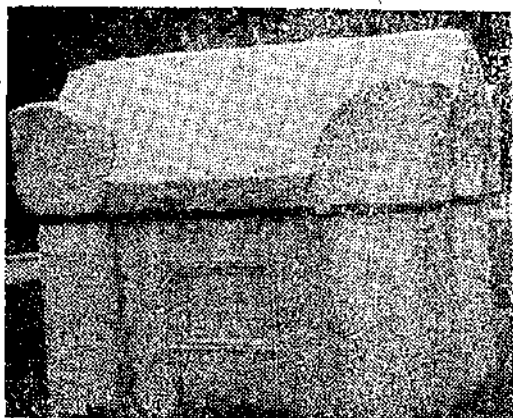
La Varna, în afara vizitării vestigiilor anticului Odessos (fig. 1), întemeiat de grecii milesieni, am putut lucra cu multă eficiență în depozitele Muzeului de Istorie și Artă, unde am desenat și fișat diverse materiale arheologice inedite - îndeosebi arme și piese de cult - cu analogii apropiate în Imperiul bizantin și în regiunile românești. Discuțiile cu dr. Dimităr Dimitrov și dr. Alexander Kuzev au vizat sfera contactelor medievale româno-bulgare, atribuirea etnică a unor complexe arheologice din ținuturile de la Dunărea de Jos, căile pătrunderii protobulgarilor spre Peninsula Balcanică, datarea valorilor de pământ și piatră din Dobrogea etc.

Grație amabilității conducerii Filialei din Șumen a Institutului de Arheologie, mi s-a oferit posibilitatea de a vedea renumitele monumente de la Madara și Pliska, însoțit de dr. Pavel Gheorghiev, ale cărui explicații competente mi-au fost de real folos. La Madara, pe lângă faimosul călăreț sculptat

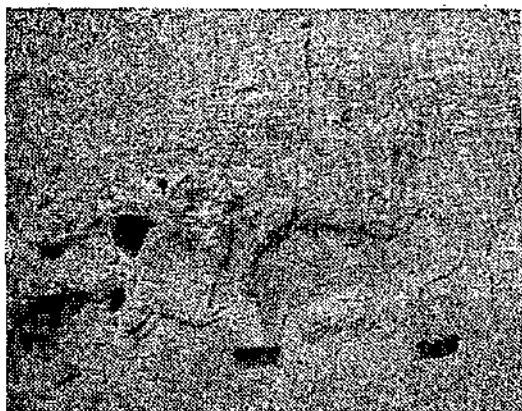
pe un perete abrupt de stîncă (fig. 2), am vizitat ruinele complexelor monahale din a doua jumătate a mileniului I, în timp ce orele petrecute la Pliska au fost utilizate spre a examina centurile fortificate și reședințele hanilor care au consolidat primul stat bulgar. Influența revigoratoare a Bizanțului este vizibilă, atât în ansamblurile arhitecturale (fig. 5), cât și în inventarul complexelor de locuire, conservate într-un mic muzeu local.

Vizitarea Preslavului, capitală a primului țarat bulgar după creștinare, mi-a fost, de asemenea, extrem de profitabilă pentru înțelegerea evoluției civilizației bulgare în epoca de mare prosperitate de la sfârșitul mileniului I. Ca și la Pliska, am putut admira aici grija deosebită pentru punerea în valoare muzeistică și pentru includerea într-un larg circuit turistic a vestigiilor cu rezonanță pentru istoria țării (fig. 3-4). În micul dar modernul muzeu din Preslav am avut ocazia să desenez piese încă nepublicate în literatura de specialitate și să studiez în bibliotecă. Asupra unor aspecte legate de istoria vechilor capitale de la Pliska și Preslav, m-am întreținut cu colegii de la Filiala din Șumen a Institutului de Arheologie, dr. Totiu Totev, dr. Rașo Rașev, dr. Pavel Gheorghiev și dr. Ivan Iordanov. Muzeul de Istorie, cu numeroase exponate din cetatea medievală din marginea orașului, a constituit o altă țintă a escalei de la Șumen.

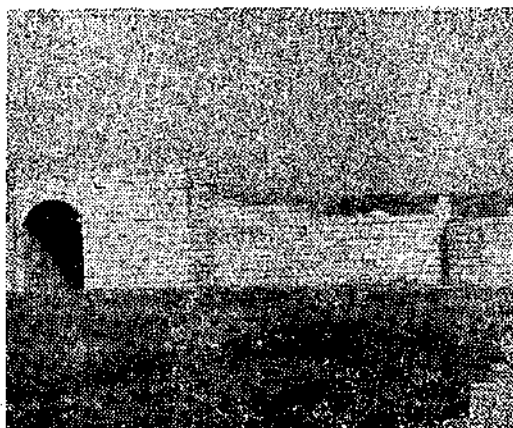
Următoarea etapă a călătoriei de documentare a reprezentat-o Veliko Tirnovo, capitala statului Asăneștilor, unde, pentru început, am lucrat la Muzeul orașenesc - în care am fost ghidat de Atanas Pisarev - și la Filiala Institutului de Arheologie. A urmat apoi vizitarea impresionantelor vestigiilor de la „Tareveț” (fig. 6), unde am beneficiat de explicațiile documentate și nuanțate - greu de șters din memorie - ale cercetătoarei Zlatka Ghenova. Am reținut interesul cu totul aparte al factorilor competenți pentru conservarea și restaurarea cetății, bisericilor și palatelor suveranilor Asănești, la care continuă să se lucreze cu cea mai mare grijă. Prezența la Tirnovo a fost folosită și pentru a mă informa de la dr. Atanas Popov și dr. Jordan Aleksiev în legătură cu rezultatele săpăturilor recente de la „Tareveț”, „Trapezița” și „Marea Lavră” și cu valorificarea lor pe plan publicistic, ca și pentru a mă edifica, cu concursul Zlatkai Ghenova, asupra stadiului cercetărilor din Bulgaria privind perioada stăpînirii otomane. Am dedus că acestei epoci nu i s-a acordat pînă în prezent o atenție adecvată, fapt confirmat ulterior prin vizitarea unor obiective arheologice, în care vestigiile corespunzătoare ocu-

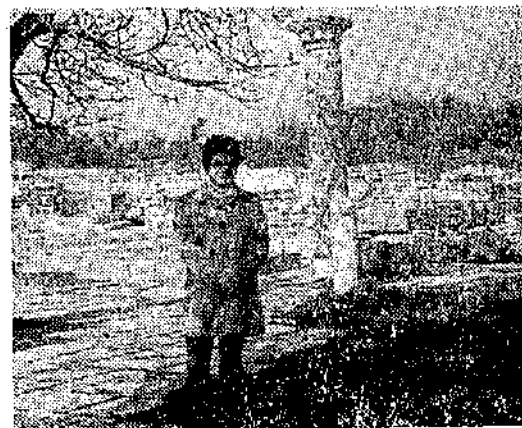
1

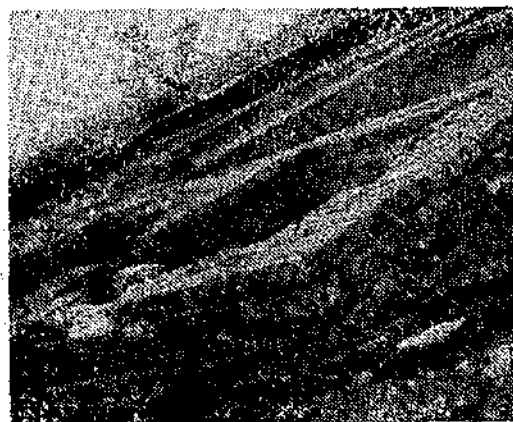
2

3

4

5

6

Importante obiective arheologice din Bulgaria : 1, Varna ; 2, Madara ; 3—4, Preslav ; 5, Pliska ; 6, Veliko Tîrnovo.

pașii turcești erau aproape total ignorate. Nici la Tîrnovo și nici în alte muzee din Bulgaria nu am remarcat consemnarea aportului real al vlahilor balcanici la înălțarea stăpînirii bizantine și la întemeierea celui de-al doilea țarat. De asemenea, nicăieri în așezămintele muzeale nu am observat vreo mențiune asupra originii românești a dinastiei Asăneștilor. În aceste privințe, literatura istorică bulgară recentă se situează pe poziții similare.

La Stara Zagora am avut ocazia să fiu martor la săpăturile de salvare întreprinse în zona centrală a orașului — vechea Beroe — unde colegul Krasimir Kalcev mi-a prezentat succesivă depunerilor arheologice și un bogat lot de ceramică și de obiecte din metal, piatră și sticlă. M-am putut edifica asupra marilor diferențieri existente în evul mediu între materialele arheologice, de pe cei doi versanți ai Balcanilor, datorate deosebirilor etnice și politice: la nord de lanțul montan predomina populația slavo-bulgară, aflată sub stăpînire țaratului bulgar, iar la sud cea grecească, supusă autorității Imperiului bizantin. Discuțiile purtate la Muzeul orașenesu cu Dimităr Tankov au contribuit la clarificarea unor probleme privind circulația anumitor obiecte de origine bizantină în regiunile necontrolate politic de administrația constantinopolitană.

Mai puțin fructuos s-a dovedit sejurul la Plovdiv, programat nelușpirat în zilele de 7 și 8 noiembrie, avînd în R. P. Bulgară statutul de sărbătoare națională. În lipsa posibilității de a mă întreține cu specialiștii de la muzeu, m-am mulțumit cu vizitarea sa și a vestigiilor tractice, grecești, romane și turecești ale vechilor Pulpudeva, Philippopolis, Trimontium și Philibe, ca și a orașului modern, care, cu rămășițele sale de arhitectură orientală, deține o individualitate distinctă.

Reîntors la Sofia, m-am preocupat de fișarea și desenarea unor materiale arheologice din secolele IX—XIV, păstrate în colecțiile Muzeului Național de Istorie și ale Institutului de Arheologie, paralel cu studiul în biblioteca Institutului și cu schimbul de opinii pe teme profesionale cu cîțiva arheologi și istorici de prestigiu: dr. Liudmila Donceva-Petkova, dr. Ghergana Kabakchieva, dr. Margareta Vărlinova, dr. Ivan Božilov etc.

Ca orice deplasare de documentare științifică în țările învecinate, cea din Bulgaria mi-a fost de mare utilitate pentru înțelegerea unor probleme privind civilizația balcanică, relațiile româno-bulgare și circumserierea fenomenelor istorice românești într-un cadru mai larg, continental.

VICTOR SPINEI

STAGIU DE DOCUMENTARE ÎN U.R.S.S.

Sînt bine cunoscute strînsele relații existente de-a lungul secolelor între diversele zone ale spațiului vestic și nord-pontic, clar manifestate într-o multitudine de fenomene și procese istorice. Ele ne apar, poate, mai puțin vizibile spre începuturile civilizației, însă vor deveni pentru noi tot mai evidente — pe măsură ce ne apropiem de timpurile antichității clasice. Aceste realități au fost de mult timp relevate și subliniate, ceea ce a impus oricărei cercetări o abordare a temei și din acest unghi de vedere. Iată de ce — preocupat atît de legăturile economice dezvoltate în nordul Pontului Euxin în epoca clasică, greco-romană, cit și de monumentele culturale din prima jumătate a mileniului I al erei noi — am primit cu cel mai mare interes prilejul oferit de Academia de Științe Sociale și Politice a R. S. România, împreună cu Academia de Științe a U.R.S.S., de a lua contact cu descoperirile și realizările cercetătorilor sovietici din domeniul respectiv, în cadrul unui stagiu de documentare cu o durată de trei săptămîni (aprilie 1986). Este adevărat însă, că timpul amintit, rezervat unei asemenea călătorii, pare la prima vedere descurajant de insuficient, dacă ținem seama de imensul spațiu și de vasta problematică pe care o ridică evoluția sa istorică, totuși, este departe de noi gîndul că trebuie negată utilitatea unui demers de acest fel, chiar cu o durată mai scurtă, rezultatele fiind în măsură să atingă cote satisfăcătoare în cazul cînd tematica urmărită nu va fi prea extinsă.

Deși programul nostru ar fi avut nevoie și de includerea altor obiective, el s-a limitat doar la două dintre centrele sovietice de cercetare — e drept, majore — Moscova și Kiev. Primit de la început cu multă amabilitate la Academia de Științe a U.R.S.S., am întîlnit aceeași bunăvoință și interes peste tot, atît la Institutul de Arheologie al U.R.S.S., cit și la Muzeul de Istorie a Moscovei sau la Institutul de Arheologie al R. S. S. Ucrainene. În aceste instituții, ca și în multe altele, am cunoscut sau am reîntîlnit o serie de reputați oameni de știință, care mi-au dat ocazia unor convorbiri deosebit de sincere și instructive — după cum credem noi — pentru toată lumea, ca și posibilitatea examinării unor materiale arheologice și numismatice sau a consultării celor bibliografice — totul, de o mare utilitate în vederea înțelegerii adecvate a situației din perioada pe care o studiem.

Încă din prima zi, la Institutul de Arheologie al U.R.S.S. din Moscova, cu multă colegialitate, dr. L. V. Letnikova (secretar științific) și dr. L. V. Miroschina mi-au oferit un sprijin larg pentru asigurarea unor condiții cit mai bune de cercetare. Biblioteca acestui institut — deînătoarea a numeroase și pentru

mine, adesea, inaccesibile lucrări —, ca și colecțiile arheologice, provenite din toate colțurile Uniunii Sovietice, mi-au permis nu numai o completare a informației, dar m-au îndemnat și la o reanalizare a cîtorva dintre ipotezele și concluziile spre care inclinam pînă atunci. Astfel, am putut studia în detaliu rezultatele săpăturilor efectuate de către dr. V. V. Kropotkin și dr. O. A. Gej în așezarea de la Romoș (reg. Lvov) și mai ales ceramica de tip Wielbark, ca și contextul arheologic-istoric în care se ivise aceasta.

Deși aflat în plin proces de restructurare și modernizare — stare de lucruri care încă nu-i asigură pe deplin măsura valorii sale — Muzeul de Istorie a Moscovei (Gossudarstvenyj Istoriceskij Muzej) impresionează atît pe vizitatorul obișnuit, cit și pe specialist, pe de-o parte prin enorma cantitate de antichități pe care le expune sau le depozitează, iar pe de altă parte, prin marea varietate a acestora, izvorită din diversitatea temporală și spațială a culturilor pe care le ilustrează. Aici se află de altfel și unul din cele mai vechi cabinete numismatice ale țării, care de-a lungul timpului a atins o bună organizare și o înaltă pregătire a specialiștilor săi. Dr. N. A. Frolova, cunoscută numismată și custode al colecției numismatice, mi-a furnizat o plăcută surpriză cînd mi-a pus la dispoziție o frumoasă serie de monede din Tyras, rod al activității lui A. V. Oreșnikov, unul din fondatorii Cabinetului și al numismaticii ruse — totodată. Printre aceste piese se află și cîteva emisiuni ale cetății din limanul Nistrului, bătute pentru Domitianus (N. I. 27—28, 30), care constituie dovezi certe că, cel puțin din vremea acestui împărat, orașul își pierduse multe — dacă nu toate atributele suveranității,¹ și aparținea, sub o formă sau alta, Imperiului Roman, deși — probabil — ca și în alte cazuri cunoscute, își păstrase o anumită autonomie². Că la această situație nu se ajunsese decît treptat ne-o demonstrează și existența printre aceleași monede a unor exemplare bătute la Roma în timpul lui Claudius, dar contramarcate cu ΤΥΡΑ sau ΤΥΡ, după care puteau circula în oraș și hinterlandul său³ (GIM — Muzeul de Istorie a Moscovei, N. I. 129 și 131). De aceea, socotim că datele de mai sus pot fi interpretate ca dovezi ale existenței unei etape „pregătitoare” pe care a parcurs-o Tyras-ul, înainte de a fi pe deplin înglobat frontierei Romei.

¹ V. O. Anochin, în *Arheologija Ukrain'skoj RSR*, II, Kîiv, 1971, p. 431.

² *Ibidem*.

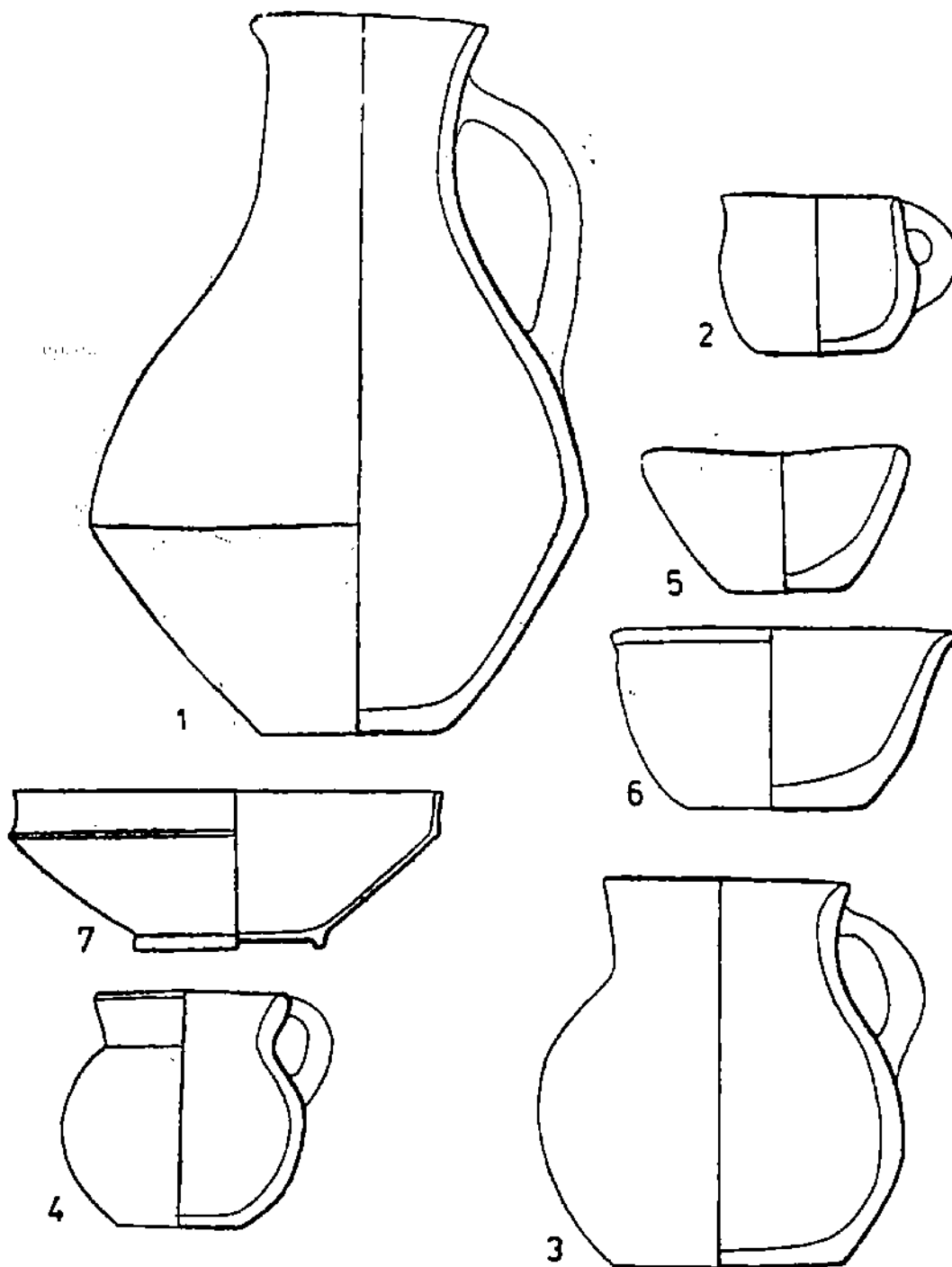

Fig. 1. Ceramică din mormîntul 421 de la Baklinsk (1/2) (Crimeea) (după N. A. Bogdanova).

Și depozitul de arheologie al muzeului din Moscova — după cum am subliniat — deține remarcabile descoperiri. Cu multă înțelegere, și de această dată, dr. N. A. Bogdanova mi-a dat posibilitatea, la rîndul ei, să studiez câteva complexe deosebite. Unul dintre acestea, care mi-a atras în mod special atenția, prin implicațiile de natură arheologico-istorică pe care le ridică, socotim necesar să-l prezentăm cu această ocazie. Este vorba de mormîntul 421, de înhumatie, din necropola de la Baklinsk (Crimeea), cercetat de către dr. N. A. Bogdanova, care a avut — și bunăvoința de a ne pune la dispoziție toate datele și desenele solicitate, fapt pentru care o asigurăm încă o dată de întreaga noastră recunoștință. Mormîntul respectiv, explorat în anul 1960, se datează în secolul IV e.n. și are următorul inventar: o fibulă de bronz, o brățară din același metal, un pîndantiv de os, fusiole, mărgelile și 8 vase, 3 lucrute la roată și 5 cu mîna (Fig. 1). Dintre vasele lucrute cu mîna se detașează o cană bitrudonică (Fig. 1/1), cui gît înalt, confecționată dintr-o pastă cenușie, de culoare brun-gălbuie și lustruită la exterior (GIM, N.I. 100068, opis XXT/1517). Cu toate că unele detalii nu conduc la analogii care să meargă pînă la identitate, formă vasului respectiv se apropie de cele specifice secolului IV, — dar, totodată, păstrează și unele trăsături caracteristice formelor mai vechi, de sorginte traco-dacică³; în același sens ne îndrumă, de asemenea, pasta, arderea și colorantul cu totul neobișnuit în această vreme. Faptul nu pare a fi cu totul surprinzător, dacă ținem seama de puternicul fond tracic al regatului bosporan, și devine cu totul semnificativ în această perioadă tîrzie, cînd — după-cum se constată — el încă se mai manifestă destul de activ. Și din acest punct de vedere, credem că arheologia mai are încă multe de întreprins.

Această atmosferă propice cercetării am reințîlnit-o și la Institutul de Arheologie din Kiev, unde conducerea instituției respective (dr. I. Artemenko, dr. V. D. Baran) și numeroși colegi mi-au asigurat cele mai bune condiții de

³ I. H. Crișan, *Ceramica daco-gețică. Cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, fig. 50/1; M. Petrescu-Dîmbovița, în vol. *În memoria Constantini Daicoviciu*, Cluj, 1974, fig. 1/7 (Ciolănești din Deal); vezi și E. Moscalu, *Ceramica traco-gețică*, București, 1983, p. LVIII/7 pentru un alt vas de la Baklinsk (Fig. 1/2).

lucru și mi-au pus la îndemînă informațiile de care aveam nevoie. De un real folos mi-au fost și convorbirile avute cu dr. V. O. Anochin, dr. D. N. Kozak, dr. O.M. Pribodnjuk și dr. L. V. Vakulenko. Prezentarea materialelor rezultate din cercetările dr. D. N. Kozak mi-a ușurat în mare măsură înțelegerea fenomenelor care au avut loc în spațiul volinopodolian în prima jumătate a mileniului I e.n., ca și a caracteristicilor fațeturilor locale Przeworsk, Zarubinec și Wielbark sau rolul esențial jucat de vechiul element local de origine tracică — mai nou, geto-dac — în această zonă de mare interferență culturală.

Dr. L. V. Vakulenko mi-a pus la dispoziție documentația completă a propriilor cercetări, precum și materialele rezultate, cum a fost cazul la Pylypy — unde o necropolă aparținînd „culturii tumulilor carpațici” suprapunea o așezare de tip Kuștanovice — Zavalje (primul cimitir Lipica de pe malul drept al Prutului), Korolevka și Pečenežin. Mai ales ultima stațiune, unde s-au găsit și 2 cuptoare de ars ceramică, pare a căpăta o mare însemnătate în discuția privitoare la cronologia și componentele „culturii tumulilor carpațici”. Într-unul din cuptoarele de olari excavate în așezarea de la Pečenežin, alături de fragmente ceramice dacice — s-au întîlnit și numeroase altele din categoria ceramicii zgrunțuroase, asemănătoare — după cum observă și autoarea sîpăturilor — cu cele provinciale romane din Dacia.

Este îndeobște bine știut rolul jucat de orașele grecești în Pont, însă — oricît de multe lucruri am cunoaște — rîmîn sau apar altele, care necesită în continuare laborioase investigații. Comerțul și monetăriile din Tyras sau Olbia, legăturile lor cu autohtonii și etapele de dezvoltare ale acestora, toate au fost studiate asiduu și de către specialiștii sovietici. Dr. V. O. Anochin m-a pus la curent cu încheierile cele mai noi privitoare la acest domeniu al cercetării — și am efectuat împreună o amplă trecere în revistă a numeroaselor aspecte pe care le ridică studierea economiei orașelor vest- și nord-pontice.

În sfîrșit, un ansamblu bogat de cunoștințe mi-a fost furnizat de bibliografia la care am apelat, absolut necesară într-o investigație ca cea pe care am întreprins-o. Aceste date, indiferent de natura lor, mi-au întărit sentimentul că stagiul nostru de documentare poate fi apreciat ca fructuos, cu toate că în rîndurile de față, probabil, nu am reușit într-un totu să redăm elocvent realizările obținute.

VIRGIL MIHĂILESCU-DÎRLIBA

FIGURE EXPLANATION

Fig. 1. Pottery of the grave num. 421 from Baklinsk (1/2) (Crimea) (after N. A. Bogdanova).